

Махсма М.Б.,

канд. екон. наук, доц.,
кафедра управління персоналом та економіки праці,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана».
Mahsmam@ukr.net

Махсма М.Б.,

канд. екон. наук, доц.,
кафедра управления персоналом и экономики труда,
ГВУЗ «Киевський національний економічний університет
імени Вадима Гетьмана».

Makhsma M.B.,

PhD in Economics, Docent,
Associate professor of Personnel Management and Labour Economics Department,
SHEI «Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman».

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ В УКРАЇНІ: ЗАГРОЗИ ДЛЯ СІЛЬСЬКОЇ ЗАЙНЯТОСТІ

ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИЯ В УКРАИНЕ: УГРОЗЫ ДЛЯ СЕЛЬСКОЙ ЗАНЯТОСТИ

DECENTRALIZATION IN UKRAINE: THREATS FOR RURAL EMPLOYMENT

Стаття присвячена дослідженню впливу реформування місцевого самоврядування на сільський розвиток та зайнятість сільського населення. Проаналізовано законодавство з децентралізації влади в Україні. Виявлено основні загрози його застосування сільському розвитку. Запропоновано заходи запобігання виявлених загроз.

Статья посвящена исследованию влияния реформирования местного самоуправления на сельское развитие и занятость сельского населения. Проанализировано законодательство по децентрализации власти в Украине. Выявлены основные угрозы его применения для сельского развития. Предложены меры по предотвращению выявленных угроз.

The article is to highlight changes in the legal framework of local government, the study of their impact on the level of rural employment, rural development detection and study measures to prevent these threats in restructuring local government and territorial organization of power. The study found that the main threats reform are: rising unemployment, falling incomes of farmers, worsening access to and quality of basic social services, and the decline in quality of life, destruction of small villages, rural decline and others. To avoid negative consequences should take the following measures: implement national practice in self-progressive norms of European law; conduct extensive information and educational work among the rural population on the benefits of the association; conduct training officials of local councils on the procedure of the association; build traffic, equip towns electronic services; out pilot projects territorial communities; to ensure public control over local government.

Ключові слова. Сільська зайнятість, об'єднані територіальні громади, сільський розвиток, децентралізація, самоврядування.

Ключевые слова. Сельская занятость, объединенные территориальные общины, сельское развитие, децентрализация, самоуправление.

© М.Б. Махсма, 2016

, united territorial community, rural development, . decentralization, local

Вступ. Підвищення конкурентоспроможності вітчизняного агросектору та забезпечення сталого сільського розвитку, що передбачає виконання сучасним українським селом окрім виробничо-економічних, ще і багатьох інших важливих загально національних функцій визнано в Україні одним з загальнодержавних пріоритетів. Досягнення поставлених цілей неможливе без вирішення проблем зайнятості населення сільських територій і підвищення рівня його життя. Як відомо, у сільській місцевості нині проживає майже третина всього населення — 13,2 млн осіб. Понад 3,5 млн осіб з них зайнято у аграрній сфері, це 16 % усіх зайнятих у економіці. На загальній площі у 41,5 млн га, в аграрному секторі нині виробляється майже десята частина усього ВВП країни. Разом з тим, у сучасних умовах поглиблення євроінтеграційних процесів, стрімких інституціональних змін соціально-трудової сфери та

інноваційного вектору розвитку України питання забезпечення зайнятості сільського населення залишаються недостатньо розробленими, про що свідчать численні соціально-економічні проблеми села. Найгострішими проблемами сільського розвитку нині залишаються відсутність на селі робочих місць, зруйнована соціальна інфраструктура та бідність сільського населення. Так, рівень безробіття серед сільського населення нині сягає 10 %, це понад 500 тис. осіб, за межею бідності перебувають понад 17 % усього сільського населення. За роки реформування з карти України шезло 465 населених пункти, чисельність селян за цей період скоротилася майже на 4 млн осіб (з 17 до 13 млн осіб). Відтак, важливість дослідження проблеми забезпечення ефективної трудової зайнятості, орієнтованої на підвищення рівня життя, існуюча потреба у подальшій розробці теорії та методології цих питань, необхідність пошуку та розроблення нових перспективних напрямів та інструментів практичної їх реалізації зумовлюють актуальність цієї теми.

Невирішеність проблем зайнятості сільського населення, дедалі більше їх загострення зумовлюють постійний інтерес наукової спільноти до зазначених проблем. Серед вітчизняних науковців вагомий внесок у розробку теоретичних, методологічних і практичних аспектів дослідження зайнятості здійснили Гнибіденко І.Ф., Дем'яненко С.І., Дієсперов В.С., Колот А.М., Краснов Ю.М., Масловська Л.Ц., Саблук П.Т., Петрова І.Л., Прокопа І.В. та ін. Разом з тим, в умовах активізації реформ, спрямованих на децентралізацію влади, що передбачає збільшення владних повноважень місцевих органів управління не достатньо вивченим залишається вплив таких змін у інституційному середовищі на зайнятість та рівень життя сільського населення.

Постановка завдання. З огляду на це метою статті є висвітлення змін законодавчої бази місцевого самоуправління, дослідження їх впливу на рівень сільської зайнятості, виявлення загроз сільському розвитку та обґрунтування заходів запобігання цим загрозам в умовах реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади.

Результати дослідження. Реформування аграрного сектору України, яке триває уже майже чверть століття, принесло суспільству неоднозначні результати. З одного боку спостерігається зростання економічної ефективності сільськогосподарського виробництва, з іншого помітним є падіння рівня та якості життя населення сільської місцевості. Тобто, істотне підвищення конкурентоспроможності аграрного виробництва супроводжується подальшим збіднінням сільського населення та занепадом сільських територій. Важливою причиною такого становища є загострення проблем аграрного ринку праці. Як відомо, аграрний ринок праці характеризується неефективним функціонуванням, що проявляється у незбалансованості попиту та пропозиції робочої сили, трудонадлишковій кон'юктурі, високому рівні безробіття сільського населення та інших негативних характеристиках (табл. 1).

Таблиця 1

ДИНАМІКА ПОКАЗНИКІВ СТАНУ АГРАРНОГО РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ У 2000–2014 рр.

Показники	2000	2005	2007	2008	2011	2013	2014	+, – 2014 до 2000
Кількість не зайнятих, тис. осіб	36,2	41,5	35,9	42,0	20,5	22,2	24,4	–11,8
% до загальної кількості	3,0	4,5	5,4	4,8	4,1	4,7	4,7	1,7
Потреба підприємств у працівниках на заміщення вільних робочих місць, тис. осіб	0,8	2,3	1,4	0,8	0,6	0,4	0,4	–0,4
Навантаження на 1 вільне робоче місце кваліфікованих робітників сільського господарства	44	18	25	53	35	53	67	23
Навантаження на 1 вільне робоче місце усього	17	5	4	10	8	10	14	–3

Негативні тенденції динаміки та характеру структурних зрушень у зайнятості сільського населення проявилися у скороченні його чисельності у сільській місцевості майже на 1 млн

осіб, зменшенні зайнятості у сільському господарстві на 1,2 млн осіб, та більш як 4-х кратному скороченні чисельності найманих працівників, з 2,7 до 0,6 млн осіб (табл. 2).

Таблиця 2

**ПИТОМА ВАГА КІЛЬКОСТІ НАЙМАНИХ ПРАЦІВНИКІВ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ У ЗАГАЛЬНІЙ ЧИСЕЛЬНОСТІ ЗАЙНЯТИХ
У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ**

Показники	2000	2005	2008	2010	2011	2013	2014	2014 / 2000, %
Всього зайнято в сільській місцевості, тис. осіб	6255,5	6586,1	6555,5	6474,2	6450,3	6405,9	5292,4	84,6
Зайнято у сільському господарстві, тис. осіб	4334,1	3986,3	3300,1	3094,5	3393,8	3577,5	3091,4	71,3
Частка зайнятих у с. г. у всьому зайнятому у сільській місцевості населенні, %	69,2	60,4	50,4	47,7	52,6	55,8	58,4	84,3

Закінчення табл. 2

Показники	2000	2005	2008	2010	2011	2013	2014	2014 / 2000, %
Наймані працівники сільськогосподарських підприємств, тис. осіб	2752,8	1418,1	987,3	794,4	719,9	661,4	607,5	22,1
Частка найманих працівників с-г підприємств у загальній чисельності зайнятих, %	13,6	6,9	4,7	3,9	3,5	3,2	3,4	25,0
Наймані працівники с-г підприємств у чисельності зайнятих у сільському господарстві, %	63,4	35,6	29,9	25,7	21,2	18,5	19,6	30,9

Нині в Україні розгорнуто реформу місцевого самоврядування та територіальної організації влади. Метою реформування є забезпечення спроможності самоврядування до самостійного вирішення питань місцевого значення за рахунок власних ресурсів. Законодавча база реформування розроблялася виходячи із загальноєвропейських принципів самоврядування задекларованих у Європейській хартії місцевого самоврядування (м. Страсбург, 15 жовтня 1985 р.), ратифікованій Україною у 1998 р., в якій зазначається, що органи місцевого самоврядування є однією з підвалин будь-якого демократичного режиму, закріплюється право громадян на участь в управлінні, яке найкраще може реалізовуватися на місцевому рівні. Відмічається, що посилення місцевого самоврядування в країнах Європи є важливим внеском у розбудову Європи на принципах демократії та демократизації [1].

В Україні на початку 2014 р. було розроблено Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади (розпорядження КМУ № 333-р — далі Концепція) також затверджено План заходів з реалізації Концепції (розпорядження КМУ від 18.06.2014 № 591-р). У рамках реформування місцевого самоврядування було внесено певні зміни до Бюджетного та Податкового Кодексів з метою стимулювання об'єднання територіальних громад. Зокрема, у разі об'єднання такі громади наділялися повноваженнями і ресурсами як обласні міста [2]. Водночас прийнято Закон України «Про співробітництво територіальних громад» (№ 1508—VII від 17.06.2014 р.). Зазначений закон декларує державне стимулювання співробітництва громад, шляхом виділення субвенцій, здійснення методичної, організаційної та іншої підтримки. У законі визначаються також умови державного стимулювання співробітництва громад, а саме: *посилення спроможності суб'єктів співробітництва*; залучення до співробітництва додаткових ресурсів, у тому числі фінансових; здійснення співробітництва більш ніж трьома суб'єктами та широка участь громадськості у здійсненні співробітництва [3], що в цілому відповідає концепції місцевого самоврядування Європейської Хартії.

Згідно Закону «Про місцеве самоврядування» *місцеве самоврядування* — це гарантоване державою *право та реальна здатність* територіальної громади самостійно або під

відповідальність органів і посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України. Це право здійснюється територіальними громадами як безпосередньо, так і через сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи та через районні та обласні ради, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст [4]. Первинним суб'єктом місцевого самоврядування визнано територіальну громаду. *Територіальна громада* визначається цим же законом як: жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр.

На початку березня 2015 р. вступив у силу Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 5 лютого 2015 р. № 157— VIII (далі Закон № 157) [5]. Для забезпечення реалізації цього закону урядом затверджено Методику формування спроможних територіальних громад (постанова КМУ від 08.04.2015 № 214 — далі Методика). Саме ці акти визначають механізм та умови об'єднання громад для того щоб вони стали спроможними. Згідно методики під *спроможними територіальними громадами* розуміють «територіальні громади сіл (селищ, міст), які в результаті добровільного об'єднання здатні самостійно або через відповідні органи місцевого самоврядування *забезпечити належний рівень надання послуг*, зокрема у сфері освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту, житлово-комунального господарства, з урахуванням кадрових ресурсів, фінансового забезпечення та розвитку інфраструктури відповідної адміністративно-територіальної одиниці» [6].

Слід відмітити, що нині більшість територіальних громад виявляються не спроможними забезпечити належний рівень надання послуг місцевому населенню через нестачу фінансових ресурсів, попри численні місцеві податки та збори, місцевих бюджетів ледве вистачає на фінансування адміністративного апарату управління. Об'єднання, таким чином, у теорії дає можливість зекономити на скороченні витрат на утримання адміністративного апарату. Дійсно об'єднання територіальних громад несе багато переваг у плані посилення місцевого самоврядування. Зокрема: закріплення основоположного принципу Євросоюзу — принципу субсидіарності, згідно з яким на місцевий рівень передається максимальна кількість повноважень, які місцеві органи самоврядування *здатні* виконати; врахування історичних, економічних, екологічних, географічних та інших особливостей при плануванні сталого розвитку громад; запровадження ефективного самоврядування на обласному та районному рівнях, що проявляється у отриманні радами права утворення підзвітних і підконтрольних їм виконавчих органів; закріплення гарантій щодо наповнення місцевих бюджетів, зокрема, щодо місцевих податків, частини загальнодержавних податків та інших доходів місцевих бюджетів; передача землі, рухомого та нерухомого майна, природних ресурсів, що перебувають на території громад, у розпорядження територіальних громад та їх органів місцевого самоврядування та інші.

Отже найбільшими перевагами реформи самоврядування можна вважати наділення місцевих органів влади більшими повноваженнями та зміцнення їх фінансових можливостей. Водночас на них покладаються численні повноваження по забезпеченню соціально-економічного розвитку населених пунктів. Зокрема, планування розвитку громад; економічний розвиток, залучення інвестиції, розвиток підприємництва; управління земельними ресурсами; розвиток місцевої інфраструктури; надання населенню житлово-комунальних послуг, утримання доріг і багато іншого. Все це при розумному управлінні дійсно може послужити на користь соціально-економічного розвитку громад, і в тому числі розв'язання проблем сільської зайнятості.

Здавалося б наділення місцевого самоврядування ширшими повноваженнями та більш потужним бюджетом створює нові можливості для розширення зайнятості. Разом з тим, реформа самоврядування несе ряд загроз сільському розвитку і, зокрема, може негативно вплинути на зайнятість сільського населення. Об'єднання територіальних громад приведе до істотного скорочення не тільки сільських рад та їх адміністративного апарату, а й об'єктів соціальної сфери з відповідним скороченням працівників цих закладів. Візьмемо приклад Київщини. У Маньківському районі планується створити 5 ОТГ (об'єднаних територіальних громад). У кожній ОТГ залишиться школа, дитячий садок, будинок культури, бібліотека а також 2 лікарні та 7 ФАПів, що дасть зекономити понад 4 млн грн [7]. Це означає, що решта закладів соціальної сфери сільської місцевості буде ліквідована. Якщо узяти до уваги, що держава стимулює створення доволі крупних громад (чисельністю понад 5 тис. осіб), бо саме вони згідно законодавству отримають відчутні державні трансферти та субвенції на свій розвиток, а середнє село приблизно 500 осіб (13,2 млн осіб сільського населення: 28 тис. сіл), очевидно, що в одну громаду має об'єднатися приблизно 10 сел. Відтак, з 6—7 шкіл, які

функціонували на території цих сіл, залишиться тільки одна. І так практично з кожним соціально-побутовим закладом. Це призведе до суттєвого вивільнення працівників соціальної сфери і підвищить тиск на місцевий ринок праці. Крім того, така ситуація (в умовах нерозвиненості транспортної інфраструктури) у переважній більшості випадків обмежить доступ населення ОТГ до зазначених послуг, і погіршить якість життя на сільських територіях.

Проблемою може стати також фінансування закладів соціальної інфраструктури, адже за законом № 157, вони мають фінансуватися за рахунок спеціальних субвенцій державного бюджету та місцевих бюджетів ОТГ. Враховуючи дефіцитність державного бюджету, тягар фінансування зазначених закладів здебільшого може лягти саме на місцеві бюджети і в такому випадку може виявитися для них непосильним. Відтак це обернеться затримками та невиплатами зарплати працівникам відповідних установ, погіршенням їх матеріально-технічного забезпечення і як наслідок падінням якості надання послуг сільському населенню, особливо віддалених сел.

Також треба взяти до уваги, зростання адміністративного навантаження на новостворені сільські ради ОТГ. Нині в Україні 28 тис. сільських населених пунктів, їх представляють 10,2 тис. сільських рад. Тобто на одну сільську раду приходиться два—три села. Після проведення об'єднання одна рада змушена буде обслуговувати населення приблизно 10 сіл. Елементарні процедури отримання численних доводок, оформлення інших документів (реєстрації шлюбів, розлучень, народжень, смерті, оформлення спадщини та ін.), якими займалися місцеві ради може перетворитися для населення більшості сел важкою справою, вимагаючою значного часу, зусиль, нервів і коштів (добратися до адміністративного центру, вистояти чергу, можливо дати хабаря). Отже, доступність адміністративних послуг опиняється для більшості селян під питанням. Ймовірно, що за існуючих обставин якість і доступність цих послуг може погіршитися, як і, безумовно, залишається загроза погіршення представлення інтересів населення віддалених сільських населених пунктів.

Під великим питанням залишається також реалізація принципу добровільності об'єднання територіальних громад, проголошеного Законом № 157. Про яку добровільність може йти мова, коли жорстко поставлені стислі терміни подати пропозиції щодо об'єднання, бо в іншому випадку фінансування громад буде під питанням. Крім того, насправді добровільність тільки задекларовано, бажання людей щодо об'єднання у ту чи ту громаду попросту не враховуються. Наприклад, населення села, що межує з містом, хоче об'єднатися з містом, для них це б вигідніше, і це очевидно, але таке не передбачено законом. Інша проблема, ніхто не хоче приймати у склад громади бідні, віддалені села: як забезпечити їх розвиток?

Інша небезпека створення ОТГ криється в тому, що сільська рада може спрямовувати бюджет більшою мірою на фінансування розвитку свого населеного пункту, в той час як віддалені малі села можуть залишитися забутими і зрештою зникнуть. За деякими оцінками досить ймовірно, що за такого перебігу подій приблизно 20 % малих сіл будуть знищені [8]. Це означає, що значні території країни можуть залишитися знелюдненими, держава втратить над ними соціальний контроль, що може загрожувати уже національній безпеці.

Не можна залишати поза увагою і ймовірність приходу до влади недобросовісного голови та депутатів. Закон наділяє їх широкими повноваженнями, зловживання якими може привести до ще масштабнішого розкрадання бюджетних коштів, появи нових корупційних схем, унаслідок чого страждатиме значна частина громади, уже не два села, а десять, через що бідне населення ставатиме ще біднішими. Слід відмітити, що це далеко не всі загрози реформування самоврядування, а лише деякі з них, однак навіть ці дають уяву про недостатню опрацьованість прийнятих законів.

Як відомо, при розробці Концепції реформування самоврядування брався до уваги прогресивний досвід європейських держав, де подібне реформування дало позитивні наслідки. Відомо, що закони подібні закону № 157 були прийняті у Данії у 1970 р, у Латвії у 1999 р. Протягом 6—7 років у цих країнах у такий спосіб об'єдналося більше половини населення. Щодо тієї частини населення, що не об'єдналося, уряд ухвалив через 7 років окремі рішення про зміну адміністративно-територіального устрою [7]. Слід зазначити, що запорукою успішного проведення подібної реформи у країнах ЄС була ретельна підготовка до них протягом досить тривалого часу. У Польщі, наприклад, підготовчий період тривав 5 років. За цей час було налагоджено електронні сервіси у населених пунктах та відремонтовано дороги, тобто налагоджено транспортне сполучення з адміністративними центрами, і тільки потім було здійснено об'єднання територіальних громад [8]. В Україні ж такої підготовки не було проведено, тому об'єднання територіальних громад за існуючих умов може зіштовхнутися з багатьма

труднощами, результат може бути далеким від запланованого і вдарить, перш за все, по сільському населенню.

Як відомо, процес об'єднання територіальних громад уже розпочався, тому для успішної реалізації реформи самоврядування доцільним є паралельно здійснити такі заходи: продовжити вивчати досвід реформування європейських країн та шукати шляхи його імплементації у вітчизняну практику самоврядування; внести необхідні зміни до законодавчих актів, що врегульовують ці питання, узгодити їх між собою та гармонізувати з міжнародними нормативними актами; вивчити думку селян щодо їх бажання об'єднуватися, для чого проводити громадські збори, обговорення, консультації; проводити інформаційно-просвітницьку роботу серед сільського населення щодо роз'яснення переваг добровільного об'єднання; проводити навчання посадових осіб місцевих рад щодо здійснення процедури об'єднання; налагодити транспортне сполучення між населеними пунктами та оснастити їх електронними сервісами для надання населенню адміністративних послуг, як це, наприклад, здійснюється у деяких країнах [9, р. 31]; відпрацювати процес об'єднання територіальних громад на пілотних проектах і в разі їх ефективності поширювати досвід на інші громади; забезпечити прозорість діяльності органів місцевого самоврядування, вільний доступ до їх звітів, здійснювати громадський контроль і встановити відповідальність посадових осіб за результати діяльності місцевих рад.

Висновки. Реформа місцевого самоврядування та територіальної організації влади, що проводиться нині в Україні, має достатньо гармонізовану з європейською законодавчу базу і орієнтована на створення спроможних територіальних громад, наділених повноваженнями та ресурсами для забезпечення сталого розвитку сільських територій. Разом з тим, існуючі умови реалізації реформи (стислі терміни, неготовність населення через недостатню проінформованість, не відпрацьованість самого механізму, відсутність нормального транспортного сполучення та ін.) можуть привести до негативних наслідків децентралізації серед яких: зростання сільського безробіття, падіння рівня доходів, погіршення доступності та якості базових соціальних послуг, знищення малих сіл тощо. Для запобігання зазначеним загрозам держава, підприємницький сектор, місцева громада і кожний громадянин мають об'єднати свої зусилля і кожний на своєму рівні зробити все щоб в Україні місцева громада дійсно стала спроможною забезпечити соціально-економічний розвиток своїх територій.

Література

1. Європейська хартія місцевого самоврядування. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_036.
2. Практичний посібник з питань формування спроможних територіальних громад. [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://zhydachivrada.org.ua/file/image/051/posibnik_gromadi_1.pdf.
3. Закон України «Про співробітництво територіальних громад». [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1508-18>.
4. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні». [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>.
5. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад в Україні». [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/157-19>.
6. Методика формування спроможних територіальних громад. затверджена постановою КМУ від 8 квітня 2015 р. № 214. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF>.
7. Дем'яненко Л. Добровільне об'єднання територіальних громад – позитивні зміни у сфері децентралізації влади. [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://nbuvipar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id.
8. Кулініч О. Чим загрожує «добровільно-примусове» об'єднання громад? // Українська правда. — 15 червня 2015 р. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/columns/2015/06/15/546631>.
9. Kumar P. ICT in Local Self Governance: A Study of Rural India // International Journal of Computer Applications (0975 — 8887) — Volume 83 — No 6, December 2013. — P. 31 — 36.

References

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2016), «European Charter of Local Self-Government», available at: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_036. (Accessed 30 June 2016).
2. “Practical Handbook for the formation of capable of territorial communities” (2015), available at: http://zhydachivrada.org.ua/file/image/051/posibnik_gromadi_1.pdf.
3. The Verkhovna Rada of Ukraine (2016), The Law of Ukraine, «About cooperation of territorial communities», available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1508-18>. (Accessed 30 June 2016).

4. The Verkhovna Rada of Ukraine (2016), The Law of Ukraine «About local government in Ukraine», available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>. (Accessed 30 June 2016).

5. The Verkhovna Rada of Ukraine (2016), The Law of Ukraine, «About the voluntary association of territorial communities of in Ukraine», available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/157-19>. (Accessed 30 June 2016).

6. The Verkhovna Rada of Ukraine (2016), «Methods of forming of capable territorial communities» CMU approved on April 8, 2015 № 214., available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF>. (Accessed 30 June 2016).

7. Demyanenko, L. (2015), «Voluntary association of territorial communities — improvements in decentralization of power», available at: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id.

8. Kulinich, A. (2015), «The Dangers of» voluntary-compulsory «union of communities?» *Ukrainian Pravda*. — June 15, 2015, available at: <http://www.epravda.com.ua/columns/2015/06/15/546631>.

9. Kumar, P. (2015), «ICT in Local Self Governance: A Study of Rural India» // *International Journal of Computer Applications*. — Vol 83 — No 6. — P. 31—36.

Стаття надійшла до редакції 14.06.2016 р.